

مقدمه

امام محمد بن علی الجواد علیه السلام بنا به روایت شیخ مفید قدس سره و نوبختی و دیگر رجالیون، به سال 195 ق. در ماه مبارک رمضان در مدینه، به دنیا آمد. (1) و در ذی قعده سال 220 ق. به شهادت رسید. (2) دوران حیات پربرکت امام جواد علیه السلام مصادف با خلافت مأمون و معتصم عباسی است که قریب دو سال، امام در عصر خلافت معتصم می زیسته و بقیه عمر پربرکت خود را در زمان خلافت مأمون گذرانده است.

مهم ترین حوادث زندگی امام جواد علیه السلام

بر اساس سال شمار حیات پربر ایشان، به شرح ذیل می باشد:

195 ق.) تولّد امام جواد علیه السلام در مدینه و آغاز درگیری های امین و مأمون. امین در سال 194 ق. برادرش مأمون را از ولیعهدی عزل و پسرش موسی را به ولیعهدی انتخاب و در سال 195 ق. علی بن عیسی را به فرماندهی سپاه منصوب و متوجه خراسان جهت جنگ با مأمون کرد. (3) و مأمون، طاهر بن حسین را به فرماندهی سپاه منصوب و او را به جنگ علی بن عیسی، به طرف همدان فرستاد و سپس طاهر در جنگی او را به قتل رساند.

196 ق.) ادامه درگیری طاهر بن حسین با سپاه امین و تصرّف یمن، اهواز، بحرین، بصره و موصل توسط طاهر.

814 م.) مذاکرات امپراتوری روم شرقی با روم غربی (شارلمانی) جهت رفع اختلاف بین دو امپراتوری.

198 ق.) صفوان بن یحیی، از یاران مخلص امام هشتم علیه السلام، در مدینه به محضر امام شرفیاب شد و درباره جانشین و امام بعد از او پرسید که: پس از تو تکلیف ما چیست؟ و امام ما چه کسی خواهد بود؟ امام رضاعلیه السلام به ابوجعفر (امام جوادعلیه السلام) اشاره فرمودند و سپس گفتند: کمی سن ایرادی ندارد؛ چون حضرت عیسی علیه السلام به پیشوایی و پیامبری رسید در حالی که کمتر از سه ساله بود. (5)

- مرگ امین توسط طاهر بن حسین، و فرستادن سر امین به مرو نزد مأمون، چون مأمون آن را دید، به سجده افتاد. (6) و طاهر را از جانب خود به حکومت بغداد منصوب کرد.

814 م.) مرگ شارلمانی و آغاز تجزیه و تقسیم امپراتوری روم و حکومت قیصر، لویی اول.

- وفات حسن بن معانی، معروف به ابونواس شاعر در بغداد. (7)

- قیام، ابوالسرای در کوفه، نام اصلی او سری بن منصور شیبانی بود و محمد بن ابراهیم علوی، معروف به ابن طباطب همراه وی بود. (8) ابوالسرایا با شعار الرضا من آل محمد خواستار حکومت بر اساس قرآن و سنت پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و سیره علی علیه السلام بود. امام رضاعلیه السلام با این نهضت همکاری نکرد و به طور آشکار شکست آن را پیش بینی نمود.

199 ق.) قیام محمد بن جعفر علوی در مدینه (9).

- قیام ابراهیم بن موسی علیه السلام در مکه و یمن.

200 ق.) اولین سفر امام جوادعلیه السلام در معیت پدر بزرگوارشان امام رضاعلیه السلام برای زیارت خانه خدا. در این سفر، امام جوادعلیه السلام 5 ساله بود. اربلی در کتاب دلائل حمیری نقل می کند از قول امیه بن علی که گفت: من در این سفر در کنار حضرت رضاعلیه السلام و جواد الائمه علیه السلام حضور داشتم. (10)

- احضار امام رضاعلیه السلام به مرو توسط مأمون، و ولایت عهدی امام رضاعلیه السلام. مأمون برای به دست آوردن امتیازات سیاسی و جلب توجه علویان و ایرانیان به خود و نیز خاموش کردن قیام علویان، به رجاء بن ابی ضحاک و طاهر بن حسین دستور داد امام رضاعلیه السلام را از راه بصره و اهواز و فارس به مرو آورند و سپس ولایت عهدی را به او تحمیل نمودند. (11)

- قیام بابک خرّم دین در آذربایجان.

201 ق.) نامه امام رضاعلیه السلام از مرو به فرزندش امام جوادعلیه السلام. (12)

- مسافرت حضرت فاطمه معصومه علیها السلام از مدینه به مرو جهت ملاقات برادرش، ولی در ساوه مورد حمله دشمنان قرار گرفت و مریض شد و به قم آمد و در این شهر پس از 17 روز رحلت نمود. (13)

- وفات معروف بن فیروز گزخی، یکی از رجال طریقت در بغداد. (14)

- قیام ابراهیم بن مهدی در بغداد. (15)

- قیام منصور بن عبدالله بن یوسف برم در خراسان.

202 ق.) حرکت مأمون از مرو به سوی عراق. مردم بغداد به علت عدم توجه مأمون به عباسیان و قدرت یابی بیش از حدّ خاندان سهل و ولایت عهدی امام رضاعلیه السلام دست به شورش زدند و با ابراهیم بن مهدی بیعت کردند و بر ضدّ حسن بن سهل قیام نمودند. به دنبال آن، مأمون به سوی بغداد حرکت کرد و برای فرونشاندن شورش عباسیان دو مانع بزرگ را از بین راه برداشت:

فضل را در حمام سرخس به قتل رساند و سال بعد، امام رضاعلیه السلام را در طوس، به شهادت رساند. (16)

- مسافرت امام جوادعلیه السلام به خراسان برای دیدار پدر بزرگوارش. ابوالحسن بیهقی در کتاب خود به گزارش این سفر پرداخته و ذکر می کند که امام جوادعلیه السلام در این سفر 7 ساله بود. (17)
- 203 ق.) شهادت امام رضا علیه السلام توسط مأمون در طوس با انگور زهرآلود، و آغاز امامت امام جوادعلیه السلام که مدت 17 سال طول کشید.
- آزادی اباصلت هروی، خادم امام رضا علیه السلام از زندان، توسط امام جوادعلیه السلام.
- سفر هشتاد نفر از شیعیان برجسته به مدینه برای یافتن امام بر حق و پرسش سی هزار مسأله از امام جوادعلیه السلام و پاسخ امام به آنها. (18)
- 204 ق.) ورود مأمون به بغداد و پایتخت قراردادن آنجا. وی پس از یک هفته، دستور داد لباس سبز را که نشانه علوی بودن بود، از تن درآورند و لباس سیاه که علامت عباسیان بود، بر تن کنند. (19)
- وفات هشام بن محمد بن سائب، نسابه کوفی، معروف به ابن کلبی.
- وفات محمد بن ادریس شافعی، یکی از ائمه اربعه اهل سنت در مصر.
- وفات یحیی بن زیاد، معروف به فراء دیلمی لغوی نحوی در راه مکه. (20)
- سفر امام جوادعلیه السلام به بغداد، به دعوت مأمون. در این سفر، مأمون بین امام و قاضی القضاات بغداد، به نام یحیی بن اکثم با حضور علما و فقها مناظره ای تشکیل داد که امام - در این زمان که 9 سال داشت - با سربلندی از مناظره بیرون آمد و مأمون، علم او را به رخ همگان کشید و بعد، زمینه ازدواج دخترش ام الفضل را با او فراهم نمود.
- ازدواج امام جوادعلیه السلام با ام الفضل دختر مأمون. هدف مأمون از این ازدواج، اولاً: رسیدن به نوعی شهرت و اعتبار از طریق داماد جوان و دانشمندش، ثانیاً: از دامادی امام به عنوان تأیید و مشروعیتی بهره برداری کند، و ثالثاً: امام را در درون منزل نیز مورد کنترل قرار دهد و رابعاً: به نوعی خود را در شهادت پدرش امام رضا علیه السلام - که همه، مأمون را متهم به قتل او می دانستند - تبرئه کند.
- 205 ق.) بازگشت امام جوادعلیه السلام از بغداد به مدینه، همراه همسرش ام الفضل.
- انتصاب طاهر بن حسین به حکومت خراسان.
- 821 م.) شورش مردم آسیای صغیر علیه امپراتوری روم شرقی که عاقبت این شورش شکست خورد.
- 206 ق.) حکومت عبدالله بن طاهر بر جزیره و شام و مغرب با حکم مأمون. شورش نصر بن شیبث و سرکوبی او توسط عبدالله.
- حکومت عبدالرحمن دوم در اندلس.
- 207 ق.) طاهر، نام مأمون را از خطبه برانداخت و سکه ای نیز ضرب کرد که نامی از خلیفه ذکر نکرد و بدین طریق، اولین بارقه استقلال را مشتعل ساخت و زمینه تجزیه دولت عباسی را با این استقلال فراهم نمود. (21)
- مرگ طاهر پس از اعلان استقلال، که مورّخین و محققین، مأمون را عامل مرگ او می دانند (22) و حکومت طلحه در خراسان پس از طاهر.
- شورش زطها در بصره. زطها، گروهی از قبایل آفریقا و هندی بودند که در سواحل خلیج فارس اقامت داشتند و در ناحیه بصره، یمامه، بحرین و دجله نا امنی ایجاد کردند و عاقبت در سال 219 ق. در دوره معتصم عباسی سرکوب شدند. (23)
- 208 ق.) وفات سیّده نفیسه بنت حسن بن زید بن حسن بن علی علیهم السلام و زوجه اسحاق مؤتمن بن جعفر

صادق علیه السلام در مصر. وی از زنان زاهده بوده، نقل می کنند که او قبری برای خود به دست خود کنده بود و پیوسته در آن قبر داخل می شد و نماز می خواند و در آن قبر شش هزار ختم قرآن نموده بود و در ماه رمضان سال 208 ق. وفات کرد و در وقت احتضار روزه بود؛ او را امر به افطار کردند، فرمود: واعجباً! سی سال است تا به حال که از خدا مسئلت می کنم که با حالت صوم از دنیا بروم و حال که روزه هستم افطار کنم! پس، بنا کرد به خواندن سوره انعام. چون رسید به آیه لهم دارالسلام عند ربهم وفات کرد. (24)

- وفات فضل بن ربیع.

- تصرف کرت توسط مسلمانان.

209 ق.) ازدواج مأمون با پوران دختر حسن بن سهل و اسراف بیش از حد در مراسم عروسی، که مورخان مخارج جشن را پنجاه میلیون درهم گفته اند. (25)

- وفات یحیی بن حسین بن زید بن علی بن حسین علیه السلام در بغداد.

210 ق.) شورش مردم مصر علیه عباسیان و سرکوبی این شورش توسط عبدالله بن طاهر.

211 ق.) ازدواج امام جوادعلیه السلام با سمانه مغربیه.

- وفات مثنی نحوی بصری، در بصره.

- اعلام لعن معاویه بر منابر توسط مأمون.

212 ق.) تولد امام هادی علیه السلام در مدینه. (26)

- قیام اسکندریه مصر علیه مأمون.

- فتح شمال آفریقا و جزیره سیسیل توسط مسلمانان.

827 م.) تشکیل دولت ملّی در انگلستان، تبدیل 7 دولت کوچک به یک دولت. ربرت کبیر نخستین پادشاه از سلسله انگلوساکسون وحدت پادشاهی را در انگلند برقرار نمود و دولت ملّی را به وجود آورد.

213 ق.) تولد موسی مُبرقع، پسر امام جوادعلیه السلام در مدینه. او در سال 256 ق. وارد قم شد و در سال 296 ق. در این شهر رحلت نمود. وی اولین فرد از سادات رضوی است که وارد قم شد. وی جدّ بُرقعی ها و رضوی هاست.

- رحلت عبدالملک، معروف به ابن هشام صاحب سیره ابن هشام در مصر.

- مرگ طلحة بن طاهر و اوج فتنه خوارج در سیستان، که دولت عباسیان و طاهریان را تهدید می کرد.

214 ق.) تولد حکیمه خاتون دختر امام جوادعلیه السلام. عاقبت ایشان در سال 274 ق. در سامرا وفات نمود. (27)

- قیام مردم (بخشی از عراق) جزیره علیه خلفای عباسی.

215 ق.) نبرد مأمون با رومیان و فتح آنقره (آنکارا) و ویران کردن آنجا به دستور مأمون. (28)

- سفر امام جوادعلیه السلام از مدینه به بغداد. ابن طیفور، مؤلف تاریخ بغداد گزارش این سفر را در کتابش آورده است. (29)

- سفر امام جواد علیه السلام از بغداد به تکریت و ملاقات با مأمون، سپس امام به همراه همسرش ام الفضل در ایام حجّ به مکه مشرف شد و آنگاه به مدینه رفت و در آنجا اقامت گزید. (30) عده ای، مراسم ازدواج ام الفضل را با امام علیه السلام در این سفر ذکر می کنند.

- تأسیس بیت الحکمه بغداد، توسط مأمون و تأسیس بنیاد جبر به وسیله خوارزمی. (31)

216 ق.) ادامه نبرد مأمون با روم.

- وفات زبیده، همسر هارون الرشید و مادر امین در بغداد.

- حکومت عبدالله بن طاهر در خراسان. او نیشابور را مرکز حکومت خود قرار داد و شورش خوارج را سرکوب کرد و در زمینه کشاورزی خدمات زیادی انجام داد.

217 ق.) وفات محمد بن ابی عُمیر، از اعظم اصحاب امامیه. هارون الرشید به جرم شیعه بودن او را صد تازیانه زد و سپس به زندان انداخت. او پس از تحمل شکنجه های زیاد، عاقبت در سال 217 ق. وفات نمود. (32)
- صدور فرمانی از جانب مأمون مبنی بر خلق قرآن، طی این فرمان همه مسلمانان می بایست قرآن را مخلوق بدانند. (33)

218 ق.) ورود مأمون به دمشق جهت ادامه جنگ با روم، محاصره عموریه به قصد تصرف قسطنطنیه.

- مرگ مأمون در طرسوس به سن 48 سالگی، و در طرسوس در سرای خاقان خادم دفن شد. (34)

- خلافت ابواسحاق محمد بن رشید معروف به معتصم بالله. مؤلف الفخری معتصم را خلیفه هشتی می نامد. زیرا وی هشتمین طبقه از فرزندان عباس بود، هشتمین خلیفه بود، هشت و ده ساله به خلافت رسید، هشت سال و هشت ماه خلافت کرد، در هشتمین ماه سال (شعبان) تولد یافت، هشت پسر و هشت دختر داشت، هشت جنگ کرد و هشت میلیون درهم به جا گذاشت. (35)

- سفر امام جوادعلیه السلام از مدینه به مکه، که امام هادی علیه السلام نیز همراهش بود. (36)

219 ق.) معتصم، احمد بن حنبل را از زندان مأمون درآورد و او را سی و هشت تازیانه زد، چون به خلق قرآن قائل نبود. (37)

- سرکوبی شورش زطها در بصره. آنها راه بصره را بسته بودند و از کشتی ها باج می گرفتند و راه وصول کالا را به بغداد بسته بودند، معتصم پس از نه ماه آنها را به تسلیم وادار نمود و همه را به آسیای صغیر تبعید کرد. (38)

220 ق. (محرم) سفر امام جوادعلیه السلام از مدینه به بغداد. امام هنگام خروج از مدینه امام هادی علیه السلام را وصی خود قرار داد. (39) و امام به همراه همسرش ام الفضل وارد بغداد شد. معتصم ابتدا از امام به خوبی پذیرائی کرد و به او هدایای زیادی داد (40) و سپس او را ممنوع الملاقات نمود. (41)

- (ذی القعدة)، شهادت امام جوادعلیه السلام به دست همسرش ام الفضل با همدستی برادرش جعفر بن مأمون و عمویش معتصم. معتصم و جعفر، سمی را در انگور رازقی تزریق کردند و برای ام الفضل فرستادند. ام الفضل نیز آن را در میان کاسه ای گذاشت و جلو همسر جوانش امام جوادعلیه السلام نهاد و از آن توصیف بسیار نمود. سرانجام امام جوادعلیه السلام از آن انگور خورد و طولی نکشید آثار سم را در جگر خود احساس کرد و کم کم درد شدیدی بر او عارض شد. در همان حال، ام الفضل از کرده خویش پشیمان شد و به گریه افتاد. حضرت به او فرمود:

چرا گریه می کنی؟ اکنون که مرا کشتی، گریه تو سودی ندارد. این را بدان که به خاطر این خیانتی که کردی، چنان به دردی مبتلا شوی که هرگز علاج ندارد و چنان به فقر و تنگدستی مبتلا گردی که جبران پذیر نباشد.

بر اثر نفرین آن حضرت، دردی در مخفی ترین اعضای ام الفضل پدیدار گردید و همه اموالش را در راه معالجه آن مصرف کرد و به فقر و بدبختی افتاد و به بدترین شکل مُرد و برادرش جعفر نیز در حال مستی، به چاه افتاد و جسد بی جاناش را از چاه بیرون آوردند. (42)

1. اصول کافی، ج 1، ص 492؛ الارشاد، ص 316؛ بحارالانوار، ج 50، ص 130.
2. شیخ مفید، سال شهادت امام را 225 یا 226 ذکر می کند.
3. المعارف، ابن قتیبہ، ص 384؛ تاریخ طبری، ج 12، ص 5431.
4. کرونولوژی تاریخ جهان، اشبالگنبرک، ترجمه اردشیر خدادادبان.
5. اصول کافی، ج 1، ص 321.
6. الوزراء والکتاب، محمد بن عبدوس جهشیاری، ترجمه ابوالفضل طباطبایی، ص 383.
7. تتمة المنتهی، شیخ عباس قمی، ص 176.
8. تاریخ یعقوبی، ج 2، ص 461.
9. همان، ص 464.
10. کشف الغمة فی معرفة الائمة، ج 2، ص 362؛ اعیان الشیعه، ج 2، ص 18.
11. تاریخ طبری، ج 13، حوادث سال 200 ق؛ المعارف، ص 388؛ تاریخ بیهقی، خواجه ابوالفضل محمد بن حسین بیهقی، ص 191.
12. بحارالانوار، ج 50، ص 103.
13. تتمة المنتهی، ص 190.
14. همان.
15. تاریخ یعقوبی، ج 2، ص 468.
16. تاریخ کامل، ابن اثیر، ج 10، ص 294؛ تاریخ طبری، ج 13، ص 5672.
17. تاریخ بیهقی، ص 46؛ اعیان الشیعه، ج 2، ص 33؛ اختصاص، شیخ مفید، ص 102؛ بحارالانوار، ج 5، ص 85 و 86.
18. تاریخ یعقوبی، ج 2، ص 472.
19. تتمة المنتهی، ص 192.
20. تاریخ بناکتی، داود بناکتی، ص 160؛ تاریخ ایران، ج 4، کمبریج، ص 84؛ تاریخ طبری، ج 13، ص 5707.
21. البلدان، یعقوبی، ص 84؛ تجارب السلف، ص 169.
22. تاریخ سیاسی اسلام، حسن ابراهیم حسن، ج 2، ص 81.
23. تتمة المنتهی، ص 195.
24. تاریخ سیاسی اسلام، ج 2، ص 83.
25. اصول کافی، ج 1، ص 497.
26. تتمة المنتهی، ص 195.
27. بحارالانوار، ج 50، ص 96؛ منتهی الآمال، ص 162؛ اعیان الشیعه، ج 3، ص 366؛ ارشاد، ج 2، ص 284.
28. تاریخ یعقوبی، ج 2، ص 487.
29. تاریخ بغداد، ابن طیفور، ص 142 و 143.
30. همان.
31. تاریخ تمدن، ویل دورانت، ج 4، ص 192.

32. تتمة المنتهى، ص. 198.
33. تاريخ تمدن، ج 4، ص. 321.
34. تاريخ يعقوبی، ج 2، ص. 493.
35. الفخری، ابن طقطقی، ص ؟
36. اثبات الوصیه، ص 219؛ مسند الامام الجواد(ع)، ص. 125.
37. تتمة المنتهى، ص. 199.
38. تاريخ سياسی اسلام، ص. 87.
39. اصول کافی، ج 1، ص 325؛ بحارالانوار، ج 50، ص. 121.
40. المناقب، ج 4، ص. 384.
41. وفات الامام الجواد(ع)، المقرّم، ص. 65.
42. اعيان الشيعه، ج 2، ص 36؛ انوار البهيه، محدّث قمی، ص 297 و 298؛ سوگنامه آل محمد (ص)، محمدی
اشتہاردی، ص 132.

نشریه فرهنگ کوثر، بهار 1385، شماره 65